

Pete György

„Gyűlölt szerelmem a világ” – A kagyló még nyitva¹*

Karay Lajos költészetének első szakaszáról (1955 - 1964)

Karay Lajos 1957-ben írta meg *Az első műhold ünneplése* című versét. Költői indulásának jellegzetes darabját. Egyéni útját, sajátos világszemléletét jól reprezentálja ez a súlyos gondolatokat felvető korai vers; jelzi, hogy nagy formátumú költő lépett a színre irodalmunkban. A vers 1984-ben, megírása után huszonhét évvel jelent meg az *Életünk* című folyóiratban, majd a Zala megye által kiadott *Visszhang* című irodalmi antológiában. Folyóiratbeli megjelenésére a szakma is felfigyelt, a *Látóhatár* című utánközlő folyóirat szerkesztősége rögtön újra közölte. A vers a címben foglalt esemény kapcsán – a hurrá-optimista közhangulattal szemben – szkepszisét fejezi ki az úgy nevezett civilizáció haladáseszményével szemben, az emberiség választott útját elhibázottnak, jövőjét kétségesnek látja. 1957-ben! Az 1956-os forradalom leverése után, az oroszok által megszállt országban, az alig-berendezkedett Kádár-rezsim hajnalán. A forradalomban kompromittálódott írók börtönben ülnek, a forradalom vezetői ellen készül a per, szerveződik a *Tűztánc* antológia, a rendszerhű zsoldos írók antológiája. Az ENSZ napirendjére veszi a „magyar kérdést”, folyik a III. világháborúra való készülődés, az orosz-amerikai rivalizálás, az űrverseny. Az emberiség láthatólag semmit sem tanult a II. világháborúból és semmit nem is felejtett, mint hajdanán a restauráció Bourbonjai. És ekkor megszületik egy vers, amelyik szembe megy mindennel, amit a baloldal, a haladás-megszállott liberalizmus-bolsevizmus állít a jövőről, az emberiség fényes jövőjéről. Nem tudom megpróbálta-e Karay Lajos közölni versét, de természetesen hiába is próbálta volna. Pedig verse nem volt szimpla pamflet, nem volt „ellenforradalmi”, a napi politikát nagy ívben elkerülte. Meditáció volt, gondolat kísérlet – ha tetszik. De gondolatai nem érhetek célba, nem juthattak el az olvasókhöz 1957 Magyarországon. Hogyan fogadhatott volna el egy bűnben fogant diktatórikus rendszer olyan

¹ * A költő *Kagyló* című, összegyűjtött verseit tartalmazó kötete 1998-ban jelent meg (*Életünk Könyvek*). Kötetét, életművét a Berzsenyi Társaság 2001-ben Berzsenyi-díjjal ismerte el.

költőt és olyan verset, amely arról beszél, hogy:

...
s érzed: nincs rendben semmi sem,
s e szörnyen változatlan
külvilág mélységeiben
fortyog valami katlan,
s hogy mind futunk, száz titkos okkal,
együtt a kevéssel s a sokkal
a hegyekkel s a csillagokkal.

Aki a haladás, fejlődés megszállottainak: tudósoknak, ideológusoknak, politikusoknak azt meri mondani, hogy:

Álljunk meg! Sápadt, kúsza arc
Néz ránk a zsebtükörből.
Nem győzelem volt ez: kudarc!
A bűvös földi körből
Kitörtünk, meddő harcba úntak.
Nem boldogíthatván fajunkat,
Így engeszteltük önmagunkat

Álljunk meg! Fáj testünk, agyunk
Hiába nyargalásunk.
Így csak a csillagig jutunk.
Gépet fűt égi lázunk,
S az örült gép hajt, űz előre,
S az óriás Kor fejünkre növe
Lefektet közös temetőbe,

Vagy az űrbe dob, s ki lennmaradt,
Érzi: így kellett lenni,
Hogy érdemelt sorsunk a vak,
Fekete szájú semmi,
S hogy a halál is irgalom volt
Annak, ki holmi Újra gondolt,
Míg egy világot összerombolt.

1957-1958-ban írt verseivel új hang, új szemlélet, társadalomkritikai alapállás jelentkezett a magyar irodalomban: Karay Lajosé.

Azaz: jelentkezett volna...

Valami a költőről

Hogy Karay Lajos költészete kevesek előtt ismert, annak az első – talán leglényegesebb – oka, a szerző személyiségéből érthető meg, abból az emberi-költői alapállásból melyet – élettényei nyomán – már kezdetben kialakított: a világnak olyan totális kritikai szemlélete, majdhogynem elutasítása, ami nem tette számára kívánatosá a verseivel való jelenlétet az irodalomban, noha ezt teljesen nem tudta és nem is akarta mindig megakadályozni.

Ambivalens állapot ez, mint mikor a hal nem akar úszni a vízben, vagy nem kívánja a folyót, tavat, tengert. Holott tudja: csak vízben, vízből tud oxigént felvenni, hiányában csak tátogni tud egy darabig, majd megfullad. Ugyanígy természetes, hogy a legszemérmesebb, legrejtőzködőbb, vagy legbizonytalanabb költő sem tudja gyakorolni mesterségét közeg nélkül, kontroll, visszhang nélkül, akár elutasító, akár lelkesedő legyen is az. Tényigazság, hogy „csak másban moshatjuk meg arcunkat”. Lehet persze a fióknak írni, bízva az utókor megértésében, netán elismerésében, lehet fióknak írni félelemből, bölcs belátásból is. Vélheti a költő verseit olyanoknak, amelyek úgy sem közölhetőek egy adott korban, de ezt tudomásul venni, elhinni próba nélkül nem megy. Ha másért nem, a kételyek megerősítéséért, vagy eloszlataásáért kell a szakmai vélemény, a közlés.

Karay Lajos is elküldte írásait szerkesztőségeknek, meg is jelent néhány verse a *Jelenkorban*, és másutt a 60-as években, de nagyon ritkán, tényleg csak „próbaként”.

Hogy ennek az ambivalenciának az okait megértsük, tudnunk kell, hogy a költő 1934-ben született, s így a kommunista hatalomátvétel és egyéb számonkérések ártatlan áldozata lett családjával együtt 1945 után, tehát még gyerekként, de a világról már valamelyes tapasztalatot szerzett. Apja nyugalmazott hadbíró-ezredes volt, életkora miatt a II. világháborúban már nem vett részt, mégis meghurcolták, kitelepítették osztályának sok-sok ezernyi tagjához hasonlóan. A retorzió a gyermeket is érintette. Osztályidegen, katonaként munkaszolgálatos volt. Egyetemre csak különleges szerencsével jutott be. Átélté 1956 forradalmát és a legnagyobb tragédiát: a Kádár-kort. E tájt, az 50-es évek közepén írta első verseit, s ezek az élmények formálták személyiségét, egyéni sorsát és ezekből a tapasztalatokból, ebből a sorsból sarjadt ki, formálódott költői személyisége és világlátása is.

Kor- és sorsársai – kivéve a külföldre távozókat – elfogadták a történelem tényeit. Beilleszkedtek, hasonultak vélt vagy valóságos előnyökért. Behódoltak, karriert csináltak, a rendszer kiszolgálói lettek. Karay Lajos nem. Ő más utat választott. Emberként is, költőként is. Volt bátorsága és ereje kívül maradni a rendszeren, s így erkölcsi intaktségát megőrizte, s megőrizte ezáltal a jogot is a rendszer megítélésére, elutasítására. Nagyon kevesen voltak az intranszigensek. (Talán Buda Ferenc volt még ilyen, de másként.)

Amikor Karay Lajos meghozta döntését 22 évesen, hogy kívül marad, egy életre döntött. Segédmunkásnak állt, mert életét fenn kellett tartani, és az is maradt nyugdíjazásáig. Megőrizte integritását, nem vegyült, nem hódolt. Ez a tett az emberé volt, nem a költőé. Az ember háttérbe húzódott, a költő előtérbe lépett. Vállalta a mindenkor elkötelezett magyar költő feladatát, és hozzákezdett költői szemléletének

kimunkálásához, mely egyben a világ kihívásaira adott adekvát válaszok meglétét is feltételezte. Ezt a harcot, küzdelmet sérülések nélkül nem lehet megvívni! Hamvas Béla, aki a maga módján, de felnőttként, és felkészülten kényszerült erre a választásra, *Patmosz* című kötetében bemutatja ezt a z állapotot. (Direkt morál, és rossz lelkiismeret.) Gondolatmenete, melynek egyik lényege a lét és a világ ellentétének bemutatása: a világ nem az ami, hanem a látszata, hatása – kétféle viszonyulás lehetőségét ismeri. A direkt morált, mint Karay Lajosé is: „A behódolás első lépését mindenki csak kivételesen és csak egyetlen egyszer teszi meg. Soha többé. Érthető, látja, hogy a létminimumot megközelítő jövedelemmel jelentéktelen helyen elrejtőzhet és intaktségát esetleg megőrizheti... minden előnyéért... mely a létminimumon túl van... moralitásának feladásával kell megfizetnie.”

A másik út, a behódolás a világ előtt, azaz a létkorruptió, melynek kísérője a rossz lelkiismeret, mely megköveteli az önáltatást, hazugságot, hazugságrendszerek kiépítését: ideológia, vallás, stb. A direkt morál „az igazságtól való elhagyatottságban él” (mellesleg közösségen kívül is), a rossz lelkiismeret pedig „a világ bitorlásában él”. Ebből következik, hogy a direkt morál sértett és lázadó, forradalmár.

Egy kivételt enged meg Hamvas, a hiteles elkötelezettséget: „a hiteles elkötelezettség, hogy az ember önmagát realizálja. Ez a feladat az élet összes erőit igénybe veszi, és az eredmény akkor is legtöbbször fragmentális”. Aki behódol, az ember hiteles elkötelezettségét... nem vállalja: „a behódolás az embert eredeti alakjából kivetkőzteti, és az élet végeredményét kompromittálja... A direkt morál csak akkor oszlik el, ha felszólítják, hogy a szeretet világába lépjen, és tényleg belép. Akkor a pokol tüzét elkerülheti.” Karay Lajos valóban a „hiteles elkötelezettség” lehetőségét választotta és élte.

Hamvastól eltérően a költői alapállásában valóban markánsan tetten érhetjük a sértettséget, világmegvetést. Ott van verseiben a nemes harag, a kifejtett önérzet szülte indulat. Ettől verseit sajátos konzervatív patosz patinázza. Ezek a jegyek főleg késői verseiben dominálnak. Korai költészetében ennek gátat vet a kényszer, mert a költő nem vonulhat el, a világgal való szembenállása táplálásához szellemi munícióna, tanulásra van szüksége. (Egyébként Karay a világot nem kápráztatnak, hanem valóságnak veszi és éli.) Birtokba kell vennie a tudást, meg kell szereznie a műveltséget, mert a világgal csak saját fegyverei fordíthatók szembe. A segédmunkás olvas, egyszersmind nyelveket tanul, egyetemre jár, s így felvértezi magát, megszerzi az eszközöket saját útja, egyéni arculatú költészete kimunkálásához. Karay írja magáról: „Ha a kezdet kezdetén szabadon továbbtanulhatok, ki tudja, elvégeztem volna-e trógermunka mellett az egyetemet? Így viszont a muszájherkuleség esete áll

elő: akadályozták, tehát el kellett végeznem, nehogy leépjöljek, proletárrá váljak, deklasszálódjam.”

Ez a hatalmas emberi teljesítmény elismerésre méltó lenne akkor is, ha nem párosulna jelentős gondolkodói-költői eredménnyel. De Karay Lajos képes volt egy senki máséval össze nem téveszthető, gondolatilag merészen új, és esztétikai tekintetben magas színvonalú költészet létrehozására. Szemléletének alapja a világ hamisságának, lét- és emberellenességének, életellenességének felismerése és elutasítása s a valódi értékek elkötelezett vállalása. Mindennel szemben.

Hamvas említett esszéjében nem fordít külön figyelmet a vállalható alapértékekre. Sem az erkölcsiekre, sem a gondolatiakra. Az írása általánosabb irányt vesz. Karaynak azonban meg kell ezeket az értékeket találni, meg kell nevezni a jót és a rosszat, az igazságot és hazugságot, hiszen viszonyban áll a valósággal. Nem tehet úgy, mint aki azt nem érzékeli. Ars poetica-ja költői alapállásából következik: az emberi világ bírálatából, elutasításából, meghaladni akarásából. Ez pedig a személyes sors, élettapasztalat erkölcsi tanulságaiból kiformált, létrehozott költői személyiség érzékenységből vezethető le.

Nagyon kár, hogy a költő – mint írja – hetven éves korában megsemmisítette ifjúkori verseit, s ha ez így van, a *Kagyló* című kötet első ciklusa, a *Csillag és füst* csupán, amit ismerhetünk a készülődés időszakából. E ciklus 1955 és kb. '64 között írott verseit tartalmazza. (Tulajdonképpen sajátos „válogatott ifjúkori verseim”-nek tekinthető. Mindent elmond a költőről, mert még néhány „zsenget” is beemel, hogy világos legyen az alapállás, a költői karakter. A ciklust három 1980-as dátumozású vers zárja le. E három záróvers összegző és új nyitást előlegező: átvezet a kötet lekerekítettebb világ feléhez.)

„A Szépség ellenforradalma”

Karay Lajos indulása – tartalmát tekintve – mint minden pályakezdő költőnél, a felkészülés, az önálló lírai mondandó, az önálló arcél kimunkálása, a világra való ráésemzés és annak tudatos birtokba vétele; formai tekintetben pedig a kifejezés eszközeinek elsajátítása, a szakmai rutin megszerzése az irodalmi minták nyomán, saját eszköztár létrehozása, begyakorlása.

Karay, a költő lényegkereső, logikus, intellektuális lény nem szereti a tisztázatlan, homályos, érzelmi meghatározottságú dolgokat. Valójában Karay, az ember pedig érzékeny, érzelmes és mélyen ösztönös. Ez költői karakterének belső ellentmondása. Ráció és költői ösztön birkózik verseiben, amelyekben hol az egyik, hol a másik jut inkább érvényre, vagy kristályos, tiszta egyensúlyt teremtve jelenik meg. Szándéka szerint objektív költő, de néha – mint amikor a festő önarcképet

fest – magát teszi költői tárgygyá, önmagát vizsgálja, önmagán keresztül közelít a dolgokhoz, hiszen az objektív lírának is van szubjektuma. Csak nem a valódi ember élettényei, érzelmei, indulatai képezik a vers tárgyát, hanem stilizált önképe, a szublimált, absztrakt Én: a költő néz, lát, mérlegel, viszonyít, ítél, ábrázol.

A *Csillag és füst* ciklust tematikai és formai változatosság jellemzi. Világirodalmi és magyar költészetből vett minták nyomán nemcsak bravúrosan kezeli a versformákat, nemcsak tökéletesen ritmizál, rímel, hanem nagy költőkhöz illően szervezti is azokat. Nem másol, nem kitölt egy előre kész forma-képletet, hanem saját mondanivalóját fejezi ki változatos formákban. Hangsúlyos és időmértékes, keresztrímes, ölelkező és páros rímes formák, szonett, francia ballada, antik és modern strófák, hexameterek, stanzák, megmértékelt egyedi formák váltogatják egymást. Ez nem zárja ki, hogy itt-ott felsejlik a minta, a költői reminiscencia, például Rimbaud *Részeg hajójának (Vízözön)*, vagy József Attila (*Ha a Hold süt*) mintája. De a téma, a kontextus mindig saját, Karay saját gondolata. Ha a választott verstípusokat figyeljük, észre vesszük, hogy kezdetben előszeretettel rajzol zsánerképeket (*Vagonrakás után, Napozó, Utca seprő*, stb.), idilleket, és életképeket (*Eper a csomagban, Kesernyész, Fáradt kubikos, Gazdátlanul, Bicikli, Vers semmiből*, stb.).

Illékony hangulatok, lelkiállapotok finom rajzai sorakoznak az év- és napszak, ál-tájversek szokványosabb formáiban (*Fenekpuszta, Színvázlat, Szemlélődés, Megbékélés*). Különösen sokszor ihleti versre a Balaton, a pannon táj, bár kifejezett tájírát nem művel. A tájfestés nem kenyerre, de tud hangulatokat festeni (*Andante cantabile, Április, Kolompaszó mellett*, stb.).

Karay – néhány korai versét nem számítva – már kész költőként, teljes fegyverzetben lép elénk. Versei modernnek, nyelvi anyagát, szóhasználatát tekintve is. Friss, lényeglátó, az újat észrevenni tudó szem és sallangtalan közvetlen kifejezés az erénye.

Ami a belső formát illeti: első pillanatban feltűnik a versek erős vizualitása, a pontos, részletező ábrázolásmód, a szoborszerű formáltság. Olyan fogalmak jutnak eszünkbe, mint statika, ökonómia, építettség, arányok. A vers anyagának elrendezettsége miatt a gondolat látszólag erőltetés nélkül tölti ki a választott külső formát. (Persze gyakran a forma megválasztása volt az első mozzanat, s a választott forma törte magához a gondolatot. Ezt látszanak igazolni olyan tökélyre vitt ritmus- és rímbravúrok, mint a *Bicikli*, vagy az *Álom szobákról* című versek.) Egészében az egész ciklus, sőt Karay egész költészetének paradoxona, hogy személyes hitelességre épülő objektív lírát művel, amit átszínez a szemérmes, rejtőzködő költői Én. De nem lép még előtérbe. Ezért hiába keressük nála az egyéni élet, sors, és az ebből következő érzelmi-indulati megnyilvánulások kifejezését, hiába keresünk szerelmi

lírát, a költő nem fordul társadalmi kérdések felé sem. Passzív, reflexív, szemlélődő ez a versvilág, csak ritkán „szökhet rajta át a vágy” nyila, a vágyakozás egy nő, az egyszerű emberi boldogság után (*Boldog utasok nélkül, Bujócska, Te és a tavasz, Testetlenül*). De átszökik, vagy ott lapul a versekben a növekvő magány, közösségihiány szülte szorongás, félelem, a képzelet világába való menekülés kábító valóság-pótléka is. Ez adja versei belső feszültségét, dinamikáját: az idillek mögött felkomorló valóság és a választott sors éthosza.

E korai korszak a sorsválasztás, a költői Én megformálása, a költői program, és a megtalált ars poetica verseit adja közre. A kiindulási alap: Karay társadalmi-emberi kirekesztettsége és az arra adott költői válasz. *Osztályidegen ballada* című versében néz ezzel a komplexussal szembe:

...
a kérdést újra felteszem
van-e különbség köztem s más közt,
ha nem a lelkem és eszem?

...

Ajánlás

Megőrzöm szellemem s a testem.
Minden jelent multtá teszek.
Jósoljátok csak lassú vesztem,
bekötött szemű váteszek,
járjak iszapban és koromban,
de százat egyre ráteszek,
akárhány esztendő koromban,
mégis a bírátok leszek.

A sorsválasztás: a kirekesztettség tudomásulvétele és tudatos önkirekesztéssé változtatása, a valóság el nem fogadása és meghaladni akarása a költő egész életére szól, s máig meghatározza a világhoz való viszonyát: a kívülállást. Nem a világon, nem az emberi társadalmon, hanem a hatalmi rendszeren való kívülállást. Sajnos az irodalmi életen, irodalmi szervezeteken kívüliséget is. Keszthelyi remeteként csak nagyon szűk körben ismert. Jóllehet Weöres Sándornak ő adja át dédnagynénje, Karay Ilonka házuk padlásán megmaradt verseit, mikor a költő *Három veréb hat szemmel* című kötetének anyagát gyűjti, a pályatárs támogatását azonban nem kéri.

A Kádár-rendszer elfogadó magyar irodalmat bizalmatlanul szemléli, elutasítja, noha olvassa, ismeri. Nem válik egyik irányzat, vagy költői minta követőjévé sem. „Inkább szalonképtelen legyek, mint párbajképtelen.” – mondja, s fenntartja „különvéleményét” „minden fennálló”, így az itthoni irodalom vonatkozásában is. Önképének továbbformálódását *Tégla, Csillag és füst, Kagyló* című verseiben szemlélhetjük.

Főleg a *Kagyló*, mely mint jelkép, túlmutat a rezignáción

és önsajnálaton, és életideálként fogalmazza:

...
A Szépség ő, - de éles és kemény!
Mert ha galád,
Csizmához szokott lábfejek tiporják,
Nem bűn: erény,
Ha vág.

Az ellenállás, lázadás itt még csak önvédelmi jog. A különállás jog a szemlélődéshez. Jog az elvegyüléshez, ha ezt (is) akadályozzák, akkor „vág” a Kagyló. Tehát ennek az életprogramnak, ideálnak, „mintának” lényege a rejtőzködő figyelem, szemlélődés. Ars poetica-ja, ami ekkortájt születik, szintén nem konfrontatív:

...
*

Hát írj. De néven eszméid ne hívjad.
Csak napja légy a sápatag mezőknek,
a csillagoknak és a háztetőknak,
a sárban ázó eltiport papírnak,

s minden kicsinynek. Ám hívják a színvak -
voltage büszkék kerted temetőnek!
Hős jelszavak zászlói égre nőnek?
Te nem ujjonghatsz, míg tárgyaidd sírnak.

A porszemeknek légy Kolombusz.
Világok ők, mély, gazdag és kusza
tájak hidd el. Mint gyermek forgat almát,

forgasd az Újat, éheid felejtve,
A célod nagyságát önmagad se sejtve
Munkáld a szépség ellenforradalmát.

*

Avasd szentté a csikket, melyre lépsz,
a szalmaszálat, melynek sorsa sár,
a tollat, melyet tarka, gyors madár
Ejtett eléd; törd szét a torz Egész

szikláját és a törmelékre nézz:
csillog. Fogd kézen, aki arra jár,
s csak ennyit mondj: a Föld szemedre vár,
látni öröm, nem látni szenvedés.

S ha minden aprót szépként megszeretsz,
lelkednél ők majd közbenjárnak érted
s az Egészről is boldogabb lehetsz.

Mosollyá halkul panaszos miérted,
csak fölfedezni szemed sose únja,
hogy szép a szép, még akkor is, ha csúnya.

Így oldja fel a maga számára akkor a „mit tehet

a költő?” örök dilemmája. Kívülállása nem öncélú többé, van világteremtésre való lehetősége, mely nem feszegeti a társadalom, a politika tőrészintjét. „Belefér”, s az egyéni, költői szabadságot sem korlátozza.

A „különbéke” korszaka ez, a „leben und leben lassen”-é, a megtalált téma a tárgy, a „dolgo”, a szolgálat és alárendelődés (*Betoncsík, Méhecske-vers*). E passzív szemlélődő fokról később elmozdul (*Sakkszonettek*). E versben nyilvánvalóvá válik, hogy a költő megértette, hogy több kell, vállalni kell a harcot, mert a játék nem babra megy. Az igazság a fontos, és az igazságot ő birtokolja:

...

*

Veszélyes játék ez. Szabály s poézis,
érv s ellenérv, törvény és vakmerő csel,
büntetlen vív itt bátor az erőssel,
s ha félig veszve visszavág azért is,

a csendes néző nemcsak lát, de ért is.
A túlerő, ha véle szemben hős kel,
nem túlerő már. Jól talált ütéssel,
rombold a bástyát, rémítsd a vezért is!

Hisz tudhatod jól: véletlen kudarcod
csak ösztönöz, hogy újramezd a harcot
s így vidd nyereség sok próbát kivészelt

Hadad egy néma, megfontolt csatában,
A kúsza állás legmélyein észlelt
igazságod perdöntő birtokában.

(A tsz-szervezés napjaiban, Balatonberény,
1960)

Nem új ars poetica ez, de új magatartás felvállalása. Az aktív szembefordulásé, ha nem is nyíltan, ha nem is látványosan, de a győzelem lehetőségébe vetett hittel, a hittel, hogy jól alakulhatnak a dolgok.

Nagy lépéssel túllép ezen is a *Régi nóta*. Ez a vers nemcsak a korábbi önkép meghaladása, de új magatartás és életprogram is. (A vers 1980-as keltezésű, de alighanem egy korábban is létező gondolat, esetleg versváltozat tökéletesebb kifejtése. Ez igaz lehet a másik két 1980-as dátumozású versre is.) Itt, e versben a tárgyak kultusza helyébe az állaté, az élőlényé kerül. Nem akar többé a költő a „porszemek Kolombusza” lenni. Az állati lény és jogainak előtérbe kerülése valójában az ember kritikája, az észé s itt indul az a gondolkodói folyamat, mely a végső, ontológiai kérdések felvetéséhez és megválaszolásához vezet később (*Credo*).

Így beszéltem: Minden állat,
bárhová tekints,
azzal ér többet tenálad
épp, amije nincs.

Korcs az ész, pótlék, utánzat,
látványos hiány. -
Megborzongtak (régí nóta)
ismerőseim, s azóta
félnek nézni rám.

Felerősödik az *Osztályidegen ballada* programjához képest, az alkalmazkodás passzív eleme helyett a büszkén, aktívan felfogott kívülállás: az „El ne vessz, kár lenne érted.” Most már a sértettség helyébe a lázadást és annak cselekvő formáját állítja: ez az új életprogram, amit vállal.

Fusson hát, ki merre óhajt,
nem kötözködöm.
Ami rossz, az lesz a jó majd.
Mégvéd ösztönöm.
Alkosd meg törvényed, és a
többi ördögé!
Haladjon csak korod szépen,
neked nőned kell, - csak éppen
nem befelé: fölé.

Különösen a kívülállás következményét vállalja fel, mert „sandaságok bűnsegéde” nem akar lenni. Büszkén vállalja identitását és szellemi rangját. Nem félrehúzódni, elrejtőzni, hanem korát és a többi ember szellemi színvonalát meghaladni akarja. Különállása így a felülállásban testesül meg.

A *Polbeat egy húrra* kemény társadalombírálat, korábban ilyen politikai töltetű verset nem írt. A cikluszáró vers, a *Stabat mater*. Az ember-állat viszony felháborodott felvetése. Ilyen indulati töltés, megvetés, harag soha nem sűrűsödött össze korábban költeményeiben. Ez az új Karay új arca, amellyel későbbi verseiben találkozunk. A Kagyló már zárul... Beszélni kellene még a ciklus egyéb értékeiről is. A *tenger és a városról*, amelyben először jelenik meg az ember és természet örök, egyenlőtlen, mindig bukásra ítélt harcának szükségyszerűsége, tragikum, éthosza, s az örök újakezdés reménye. A folyton alulmaradó, de megújuló emberiség mindig önmagáról énekel. Ez pátoszos életigenlés: „és az emberek énekei tengerré sokasodtak”, szintén egyfajta „mégismorál”. Sztoikus remény. Vagy a reménytelenség, a kétségbeesés verse: a *Boldog utasok nélkül*, melyben megrendítő erővel tör föl a boldogság, a szerelem utáni vágy, és annak lehetetlensége:

Gyűlölt szerelmem, a világ [...] jó hinni benne, hogyha más nincs, magányos lombnak őszi kék, nem létező kép, délibábszín s mégis melengető, csodás kincs: hogy nincs elveszve semmi még.

„Születtem, elvegyültem, és kiváltam” – írta József Attila önmagáról, s Karay Lajos fiatalkori költészete

is ezt a pályát, ezt a folyamatot írja le, reprezentálja hitelesen, megszenvedve bár, de sikeresen.

Természetesen gyarló és gyámoltalan minden kísérlet, mely ilyen szűkös terjedelemben próbálja meg a sokszálú, gazdag szőtttest, a költői pálya eme első szakaszát egy-két – még ha nem is lényegtelen – szál felfejtésével, felgombolyításával bemutatni. Az interpretáló mégis megkísérel, erre vetemedik, bár tisztában van vele, hogy nagyon sok fontos, felfedezésre váró érték kifejtéséről mond le ezzel. Talán későbbi írásában valamit majd pótolhat mulasztásaiból.

Budaházi Tibor:
Kompozíció 1996

